

KOCSIS ATTILA

Szociálpolitikai gondolkodás és gyakorlat Magyarországon a két világháború között

(Egresi Katalin: Szociálpolitika Magyarországon – Nézetek,
programok és törvények 1919–1939. Napvilág Kiadó,
Budapest, 2008)

A szociálpolitikai nézetek sokszínűsége

A magyarországi szociálpolitika történetét feldolgozó szakirodalom továbbra is igen gyér, ráadásul évtizedek óta rendkívül lassan gyarapszik. Egyes folyóiratok ugyan időről időre közölnek különböző részterületekkel foglalkozó tanulmányokat, de nagyon ritkán jelennek meg a témát érintő hosszabb könyvek. Most mégis egy ilyen ritka pillanatnak lehetünk tanúi, ugyanis idén látott napvilágot Egresi Katalin monográfiája, mely a szerző korábbi doktori disszertációjára épül és a két világháború közötti magyarországi szociálpolitikát mutatja be, illetve elemzi.

A könyv nem csupán az állami szociális intézkedéseket tárgyalja. Nagy súllyal szerepel benne a korszak szociálpolitikai gondolkodásának ismertetése is. Az 1920-as években a szociális kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásokat tekintve meghatározó szerepük volt a különböző konzervatív politikai, szellemi irányzatoknak. Ezek közös eredője az individualizmus, a szabad versenyre alapozott kapitalista gazdaság bírálata és a szocializmus elutasítása volt, emellett pedig gyakran hangsúlyozták a család, az egyház, a nemzet és az állam kiemelt szerepét a szociális problémák orvoslásában. A konkrét szociálpolitikai intézkedésekre vonatkozó elképzeléseik azonban igen széles skálán mozogtak. A spektrum a keresztényszocialista vagy éppen protestáns alapokon kifejtett, törvényes munkásvédelemtől, átfogó iparpolitikától, a munkanélküliség, a bűnözés, a női- és gyermekmunka elleni programoktól egészen a Gömbös vezette Fajvédő Párt által a „magyar faj” védelmében szorgalmazott közegészségügyi intézkedésekig, az egyke-rendszer és az alkoholizmus elleni fellépésig, illetve az olasz fasizmus hatását tükröző, korporatista elképzelésekig terjedt.

A konzervatív politikai irányzatok mellett liberális és szociálliberális szociálpolitikai nézetek is megjelentek a korszakban. Ezek a társadalmi problémák kezelése terén elsősorban az állami szerepvállalás szükségességét hangsúlyozták. Úgy érveltek, hogy a kapitalizmus működéséből adódó társadalmi egyenlőtlenségek mérsékléséhez, a tőke és munka közötti ellentét enyhítéséhez, végső soron pedig a társadalmi béke megteremtéséhez állami beavatkozásra van szükség. Azt remélték, hogy a gazdasági folyamatok szabályozása révén mindenki számára biztosítható

lesz a megélhetés, sőt, a társadalmi igazságosság is előmozdítható ezen a módon. Írásaikban tehát fontos szerepet kapott a szociális jogok kiterjesztésének követelése. Az önálló szociálpolitikai koncepcióval rendelkező Magyarországi Szociáldemokrata Párt szintén az állam szociális tevékenységének fokozása mellett szállt síkra – pl. munkásbiztosítást, az életkörülmények javítását követelte – és kiemelte, hogy ennek a politikai szabadságjogok kiterjesztésével kell együtt járnia.

A könyv külön fejezetben foglalkozik az 1929–1933 közötti gazdasági világválság nyomán átalakuló szociálpolitikai gondolkodással. Rámutat arra, hogy a válság gazdasági, politikai és társadalmi hatásai bizonyos hangsúlyeltolódásokat eredményeztek valamennyi említett politikai, szellemi irányzat szociálpolitikával kapcsolatos érvelésében. Így például, felerősödtek a gazdasági folyamatok állami szabályozását követelő hangok, melyek a fasizmussal szimpatizáló konzervatív körökben a hivatásrendi államról szóló különböző elképzelések propagálásában jutottak kifejezésre. Bár magát a korporatizmust elvetették, de a protestáns felekezetek által kifejtett szociálpolitikai elképzelésekben is megjelent a magántulajdon korlátozásának gondolata, illetve a korábbinál hangsúlyosabbá vált a gazdasági érdekek elsődlegességének bírálata. A szociálliberálisok szintén a piaci erők szabályozása mellett érveltek, ugyanakkor az egyéni szabadságjogok megőrzésének fontosságát is hangsúlyozták. Az MSZDP politikusai a gazdasági világválság körülményei között a munkafeltételek javítását követelték, és hangsúlyozták, hogy az állam fokozottabb szociális szerepvállalásával a kapitalizmus egy új szakasza veszi kezdetét.

A korszak szociálpolitikai gondolkodásának új színfoltját jelentette a népi írók mozgalma, melynek létrejöttében komoly szerepet játszott a földkérdés megoldatlansága és a mezőgazdasági szociálpolitika hiánya. A számtalan irányzatot felölelő mozgalom a vidéki Magyarország tanulmányozásából kiindulva többek között a népművelés, a földosztás és az infrastruktúra fejlesztése mellett érvelt, valamint a mezőgazdasági népesség politikai szabadságjogai biztosításának követelését is zászlajára tűzte.

Szociálpolitika a változó gazdasági környezetben

Az általános áttekintést követően a könyv második része a szociálpolitika egyes részterületeinek korabeli fejleményeit tekinti át a munkabérek, az életszínvonalat érintő döntésektől, a társadalombiztosítás, a gyermekvédelem és egészségügy területétől a lakáskérdésen át egészen a mezőgazdasági szociálpolitikáig. A politikai pártok, tudományos társaságok által megfogalmazott javaslatokat, a kormányok által hozott intézkedéseket veszi sorra a meghatározó gazdasági és társadalmi folyamatokkal, az egyes intézkedések célcsoportjainak életkörülményeivel összefüggésben.

Az első világháborút követően a gazdaság teljesítőképességének visszaesése, a magas infláció, a növekvő munkanélküliség hatására csökkentek a munkabérek és általában a lakosság életszínvonala. Az említett gazdasági és társadalmi folyamatok bemutatása mellett a szerző ismerteti, hogy ezekre válaszul milyen gazdaság- és szociálpolitikai lépéseket

sürgettek a különböző pártok, illetve, hogy a kormányok milyen intézkedéseket tettek az infláció megfékezésére, a költségvetés rendbetételére, a gazdaság stabilizálására, az életszínvonal csökkenésének ellensúlyozására. A későbbiekben a gazdasági világválság hatására bekövetkező jelentős életszínvonal-csökkenést a munkanélküliség gyors növekedése tette, melyek újfent a szociális problémák elemzésére és különböző megoldási javaslatok kidolgozására sarkallták a politika és közélet szereplőit. Ebben a helyzetben született meg például az egri norma, de ugyancsak a válság idézte elő, hogy egyes iparágakban bevezették a nyolcórás munkaidőt, meghatározták a minimálbért, majd az egész országra kiterjedően kötelezővé tették az egri normát.

Az állandóan jelenlevő gazdasági és társadalmi problémák azt eredményezték, hogy az állam egyéb területeken is fokozta szociálpolitikai tevékenységét. Az 1920-as évek elejétől kezdve több politikai erő is a társadalombiztosítás kiterjesztése mellett érvelt, azonban erre csak fokozatosan és igen lassú ütemben került sor. Először kizárólag a bányatörvény alá eső üzemekben és az ezekkel kapcsolatos ipari üzemekben dolgozók, valamint családtagjaik nyugdírbiztosításáról rendelkeztek. Az igazi áttörés az 1927-es évtől kezdődött: ekkor a kötelező betegség- és balesetbiztosításról szóló törvényt fogadtak el, majd egy évre rá az öregség, rokkantság, az özvegység és az árvaság esetére szóló biztosítást vezettek be, illetve számos nemzetközi munkaügyi egyezményt ratifikáltak. 1936-ban a gazdatisztek öregségi, rokkantsági, haláleseti kötelező biztosításáról, két évvel később pedig a mezőgazdasági munkavállalók öregségi biztosításáról rendelkezett a kormány.

A gyermekvédelem és egészségügy, valamint a lakáspolitikai területén is nőtt az állami szerepvállalás. Többek között törvényileg szabályozták a gyermekek, fiatalok és nők foglalkoztatásának egyes feltételeit, megszervezték az Országos Közegészségügyi Intézetet, népiskolai programot indítottak, az úgynevezett produktív szociálpolitika jegyében pedig létrehozták az Országos Népi és Családvédelmi Alapot. A korszakban komoly problémát jelentő lakáshiány mérséklése céljából támogatták a lakásépítést.

A szintén akut problémaként jelentkező agrárkérdés azonban a Nagyatádi-féle földreform, a mezőgazdasági népesség szociális problémáival foglalkozó szakemberek, politikai mozgalmak igyekezete, a különböző pártok által kidolgozott agrárprogramok ellenére mindvégig megoldatlan maradt.

A könyv érdeme, hogy a szociálpolitika említett részterületein meghozott kormányzati intézkedéseket, valamint az ezek kapcsán lezajlott szakmai vitákat az aktuális gazdasági és társadalmi folyamatokkal összefüggésben tárgyalja, melyekről számos adatot is közöl. A korszak valamennyi jelentős társadalmi problémáját és az ezekre adott állami válaszokat is kellő részletességgel tárgyalja. Ilyen módon a bemutatott szociálpolitikai nézetek és a konkrét intézkedések az adott szociális problémák fényében értékelhetők.

Vannak azonban olyan részei is a monográfiának, ahol éppen ez a fajta aprólékosság jelenti a problémát. Ilyen a könyv első két fejezete. A különböző politikai, szellemi irányzatok szociálpolitikai nézeteinek is-

mertetése során az egyes szerzők mondandójának kivonatolása helyett talán szerencsésebb lett volna a meghatározó irányzatok érvelésének lényegét röviden összefoglalni és az elemzést néhány jól kiválasztott idézettel érzékletessé tenni. Így ugyanis a korabeli dokumentumokból vett, egymás után sorjázó információk tömege úgy zúdul rá az olvasóra, hogy szinte hegyként betemeti.